19 સામાજિક-આર્થિક ક્ષેત્રે સરકારની ભૂમિકા

Y9U1W4

ભારતે 'કલ્યાણ રાજ્ય' બનવાનો સંકલ્પ કર્યો છે તે માટે પ્રાચીન ભારતની 'સર્વજન હિતાય સર્વજન સુખાય' સમાજ- વ્યવસ્થાનું નિર્માણ કરવું ખૂબ જરૂરી છે.

સ્વતંત્રતા અગાઉ બહુ લાંબા સમય સુધી ભારતીય પ્રજા રાજકીય રીતે પરતંત્ર રહી. અંગ્રેજો અને તે અગાઉના શાસકોએ ઘણા પ્રમાણમાં સમાજના માનસને પણ સંકુચિત કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો. પરિણામ સ્વરૂપ સ્વતંત્રતા બાદ ભારતીય સમાજ ક્યાંક કુરૂઢિઓમાં સંકળાયેલો હતો અને ક્યાંક આર્થિક અને સામાજિક રીતે અત્યંત વિષમ સ્થિતિમાં હતો. સમાજના આર્થિક તેમજ માનસિક વિકાસ વગર રાજકીય સ્વતંત્રતા અર્થહીન બની રહે તેવી પૂર્ણ સંભાવના છે. જેના કારણે ભારતની સરકારને બહુ જ પરિશ્રમ કરવાની અને લાંબા ગાળાનાં પગલાં ભરવાની જરૂરિયાત ઊભી થઈ હતી.

મૂળભૂત જરૂરિયાતો

એક સમયે 'અન્ન, વસ્ત્ર અને ઓટલો' દરેક માનવ માટે સુલભ બને તેવા પ્રયત્ન થયા. દરેક વ્યક્તિને પોષક આહાર મળે, તન ઢાંકવાં વસ્ત્રો મળે અને રહેઠાણ મળે, તે પાયાની જરૂરિયાત ગણાવા લાગી. જેમ-જેમ નાગરિકો મુક્તિના શ્વાસ લેવા લાગ્યા, તેમ-તેમ શિક્ષણ, આરોગ્ય, શુદ્ધ પાણી, શુદ્ધ હવા, પોષક આહાર તેમજ આનંદ પ્રમોદ જેવાં ક્ષેત્રો તેમાં ઉમેરાતાં ગયાં. આ બધી બાબતો પ્રાપ્ત કરવા માટે દરેક પરિવાર પાસે પૂરતી નાણાકીય વ્યવસ્થા પણ થવી જોઈએ. આ વ્યવસ્થા દરેકને રોજગારી વિના શક્ય બને તેમ ન હતી. જેથી રોજગારીનાં નવાં-નવાં ક્ષેત્રોની શોધ પણ અનિવાર્ય બની.

મૂળભૂત જરૂરિયાત

જરૂરિયાતો પૂર્ણ કરવાના પ્રયત્નો

સ્વતંત્રતા બાદ આપણી સરકારે લોકોના વિકાસ માટે વિવિધ યોજનાઓ બનાવી, ઔદ્યોગિક અને કૃષિના ક્ષેત્રે પરિવર્તનની જરૂરિયાત હતી. ભારતમાં કૃષિ માટે પર્યાપ્ત જમીન હતી પણ પરંપરાગત સાધનોથી ખેતી થતી હોવાથી પૂરતું ઉત્પાદન થતું ન હતું. આ માટેના ભરપૂર પ્રયત્નોના પરિણામે ભારત અન્નના ઉત્પાદન ક્ષેત્રે સ્વાવલંબી બન્યું.

પ્રવૃત્તિ

- 'હરિયાળી ક્રાન્તિ' માટે થયેલા પ્રયત્નોની વિગતો મેળવી વર્ગખંડમાં ચર્ચા કરો.
- ગામના વડીલો પાસેથી આજથી પચાસ વર્ષ પહેલાં ગામની ખેતી તેમજ ખેડૂતોની પરિસ્થિતિ વિશે જાણકારી મેળવો.
- હાલમાં ગુજરાતના વિવિધ ભાગોમાં ભૂગર્ભ પાણીની સમસ્યા થયેલી છે. આ સમસ્યાનાં નિવારણ માટે જળસંચય કઈ રીતે કરી શકાય તેની માહિતી મેળવો.

ખેતીની સ્થિતિ સુધરતાં ખેડૂતોનું આર્થિક અને સામાજિક સ્તર ઊંચું આવ્યું તેવું આપણે અનુભવીએ છીએ. ખેતીના સ્તરને સુધારવા માટે અને ખેડૂતોને માર્ગદર્શન આપવા માટે સહકારી પ્રવૃત્તિનો ફાળો પણ ઘણો મોટો જોવા મળે છે. ખેત-ઉત્પાદનોને વિશાળ બજાર મળી રહે તે માટે પણ ઘણા સારા પ્રયત્ન થઈ રહ્યા છે. ખેતીની સાથે સહકારી ક્ષેત્રે પશુપાલન અને દૂધ-ઉત્પાદનને પણ કેન્દ્રમાં રાખ્યું. જેણે 'શ્વેતક્રાંતિ'નાં મંડાણ કર્યાં અને તેમાં સફળતા પણ મળી છે.

ઔદ્યોગિક ક્ષેત્રનો આધાર દેશના સમાન વિકાસ માટે પણ જરૂરી છે. આ માટે પરિવહન અને કાચા માલની પ્રાપ્તિ જ્યાં હોય ત્યાં તેને આધારિત ઉદ્યોગો વિકસતા હોય છે. પણ તમામ વિસ્તારોમાં સ્થાનિક પરિસ્થિતિને આધારિત ઉદ્યોગો વિકસે તો ત્યાંના લોકોને રોજગારીની તકો મળી રહે. જે તેમના આર્થિક ઉત્થાનમાં કારણભૂત બને. આ માટે સરકાર દ્વારા નોંધપાત્ર પ્રયત્નો થતા રહ્યા છે. કેટલાક વિસ્તારોમાં 'સ્પેશિયલ ઈન્ડસ્ટ્રિયલ ઝોન' બનાવવામાં આવ્યા છે. ત્યાં ઉદ્યોગ શરૂ કરનારને સરકાર દ્વારા ઉદ્યોગ માટેની સુવિધાઓ વાજબી ભાવમાં આપવામાં આવે છે. તેમજ કેટલાક સમય સુધી જુદા-જુદા કરવેરામાંથી

પણ મુક્તિ આપવામાં આવે છે. આવી વિવિધ યોજનાઓના પરિણામે રાષ્ટ્રનો ઔદ્યોગિક વિકાસ પણ સારો થયો છે. જેનાથી સમાજનો આર્થિક વિકાસ થયો. લોકોનું જીવનધોરણ ઊંચું આવ્યું હોય તેવું અનુભવાય છે.

પ્રવૃત્તિ

ગામના વડીલોનો સંપર્ક કરી ગામમાં પચાસ વર્ષ પહેલાં કેવાં મકાનો હતાં ? તે જાણો. તે સમયે ગામમાં પાકાં મકાનોની સુવિધા હતી ? લોકો કેવાં કપડાં પહેરતાં હતાં ? હવે, પહેરવેશ તેમજ મકાનોની સ્થિતિમાં બદલાવ આવ્યો છે ? બદલાવ આવ્યો હોય તો તેનાં કારણો જાણો.

શિક્ષણ અને આરોગ્યનાં ક્ષેત્રો

સ્વતંત્રતા અગાઉ શિક્ષણ અને આરોગ્યની બાબતમાં લોકો ઓછા જાગૃત હતા તેમ કહેવું કેટલેક અંશે સાચું છે. અનેક ગામડાં ભારતના જનજીવનની તાસીર સમાં હતાં. તેમાં પ્રાથમિક શિક્ષણ તેમજ આરોગ્યની ખાસ સુવિધાઓ ન હતી. લોકશાહીને સફળ બનાવવા પણ શિક્ષણના પ્રસારની જરૂરિયાત હતી. સરકાર દ્વારા તેમજ કેટલાક અંશે જાહેર સંસ્થાઓ મંડળો દ્વારા તે ક્ષેત્રમાં ખૂબ જ સારા પ્રયત્નો થયા છે.

દરેક ગામમાં શાળાનું સ્વપ્ન મહદંશે સિદ્ધ થયું છે. તેની સામે આરોગ્યની સુવિધા ઉપલબ્ધ કરાવવી એટલી જ જરૂરી હતી. આ ક્ષેત્રમાં ખૂબ જ કામ કરવા છતાં હજુ સારવારના અભાવે બાળકો તેમજ પ્રસૂતાઓનાં મૃત્યુની ઘટનાઓ જોવા મળે છે. ગ્રામ્ય કક્ષા સુધી આરોગ્ય કાર્યકર્તાઓ હોવા છતાં કેટલીક ગેરમાન્યતાઓના કારણે લોકો સુવિધાનો લાભ ન લેતા હોય તેવા પ્રસંગો પણ બને છે. આમ છતાં આ ક્ષેત્રમાં ખૂબ જ સારા પ્રયત્નો થયા છે.

શિક્ષણ અને આરોગ્યનાં ક્ષેત્ર

પ્રવૃત્તિ

- અકસ્માત કે આકસ્મિક બીમારી સમયે 108 નંબર ઉપર ફોન કરી કેવી સુવિધા મેળવી શકાય છે તે જાણો.
- તમારા નગર/ગામને સ્વચ્છ રાખવામાં સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થા શું કરે છે ? તેમજ લોકોની ફરજ શું બને છે તેની ચર્ચા કરો.

સામાજિક વિકાસ દ્વારા જીવન-પરિવર્તન

ભારતની સમાજ-વ્યવસ્થામાં કેટલાક વર્ગો માટે સુવિધાઓ જ ઉપલબ્ધ ન હતી. ક્યાંક તેઓને સામાજિક રીતે પણ પછાત ગણવામાં આવતા હતા, તો ક્યાંક આવા વંચિત વર્ગોને મૂળભૂત માનવ અધિકારો પણ આપવામાં આવતા ન હતા.

ભારતીય બંધારણના આવા વર્ગોની યાદી પરિશિષ્ટમાં આપવામાં આવી છે અને આ વર્ગો માટે શિક્ષણ તેમજ રોજગારીના ક્ષેત્રમાં કેટલીક સુવિધાઓ પણ આપવામાં આવી છે. જેના કારણે આ વર્ગના વ્યક્તિઓ સમાજના અન્ય વર્ગોની હરોળમાં ઊભા રહેવા સક્ષમ બને છે. આ સાથે શિક્ષણના વિકાસના કારણે લોકોની માનસિકતા પણ બદલાઈ છે અને તમામ માનવને સમાન દરજ્જાથી જોવાની દૃષ્ટિ નિર્મિત થયેલી છે. જોકે આ ક્ષેત્રમાં હજુ કેટલાક અવરોધો દૂર કરવાની જરૂર છે.

ભારત સરકાર મૂળભૂત જરૂરિયાતો, શિક્ષણ અને આરોગ્યનાં ક્ષેત્રોમાં પોતાની ભૂમિકા ભજવે છે તે જ રીતે સરકાર દ્વારા જુદા-જુદા ક્ષેત્રોમાં લોકહિતને ધ્યાનમાં રાખી નિયમો બનાવેલા છે. આ નિયમોને અનુસરવું એ આપણા સૌની જવાબદારી બને છે. જેમાંનો એક માર્ગ સલામતી છે. આવો તેના વિશે જાણીએ.

માર્ગ સલામતી

આજના વિશ્વમાં પરિવહન દરેક માનવીનું અભિન્ન અંગ બની ગયુ છે. રસ્તાઓ અંતર ઘટાડે છે, પરંતુ બીજીતરફ માર્ગ અકસ્માતો લાખો લોકોને ઈજા પહોંચાડે છે અને પરિણામે ઘણા લોકો પોતાનો જીવ ગુમાવે છે. માર્ગ સલામતીના નિયમો દ્વારા મુસાફરી કરનારા તમામને સુરક્ષા પૂરી પાડવાનો હેતુ છે.

માર્ગ સલામતી મહત્ત્વ

દરરોજ અખબારો રસ્તાના અકસ્માતો અને દુર્ઘટનાઓના અહેવાલ આપે છે. માર્ગ અકસ્માતો અનિચ્છનીય ઘટનાઓ છે જે ઈજા અથવા મૃત્યુ તરફ દોરી જાય છે. આ મૃત્યુ અને ઈજાઓ નોંધપાત્ર સામાજિક અને આર્થિક નુકસાનમાં પરિણમે છે. સમસ્યા રસ્તાઓ સાથે છે; તે સાથે આપણી બેદરકારી પણ છે. જે આવી કમનસીબીમાં પરિણમે છે.

માર્ગ અકસ્માતના કારણો

- મોટાભાગના જીવલેણ અકસ્માતો વધુ ઝડપને કારણે થાય છે. ઝડપમાં વધારો અકસ્માતનું જોખમ અને અકસ્માત દરમિયાન ઈજાની તીવ્રતાને વધારે છે.
- વાહન ચલાવતી વખતે વધુ ઝડપે બેફામ ડ્રાઈવિંગ, ટ્રાફિકના નિયમોનું ઉલ્લંઘન, સંકેતોને સમજવામાં નિષ્ફળતા, થાક અને દારૂનો વપરાશ અકસ્માત નોતરે છે.
- પદયાત્રીઓની બેદરકારી, નિરક્ષરતા અને ખોટી જગ્યાએ રસ્તો ઓળંગવાથી અકસ્માતની સંભાવનાઓ વધી જાય છે. મુસાફરો દ્વારા હાથ કે મોં વાહનની બારી બહાર કાઢવા, ડ્રાઈવરો સાથે વાત કરવી, ચાલતી બસ પકડવી વગેરે પણ અકસ્માતનું કારણ બને છે.
- વાહનોની બ્રેક અથવા સ્ટિયરીંગની નિષ્ફળતા, ટાયર ફાટવું, અપૂરતી હેડલાઈટ, વધારે વજન ભરવું એ પણ અકસ્માતના કારણો છે.
- ક્ષતિગ્રસ્ત માર્ગ, ખાડાઓ, ધોવાઈ ગયેલા રસ્તા, ગ્રામીણ માર્ગનો હાઈવે, ડાયવર્ઝન પણ અકસ્માત સર્જી શકે છે.
- ધુમ્મસ, બરફ, ભારે વરસાદ, પવન, તોફાન અને કરા-વરસાદ જેવું વાતાવરણ પણ અકસ્માતનું કારણ બની શકે છે.
- લાલ લાઈટ ચાલુ હોવા છતાં રસ્તો ઓળંગવો એ અકસ્માતને નિમંત્રણ આપે છે.

માર્ગ અકસ્માત નિવારવાના પગલા

સરકારની ભૂમિકા: ભારત સરકારના માર્ગ પરિવહન અને રાજમાર્ગ મંત્રાલય દ્વારા માર્ગ અકસ્માતોની સંખ્યા ઘટાડવા માટે ગંભીર પગલાં લેવામાં આવ્યાં છે:

- સંભવિત અકસ્માત ક્ષેત્રોના રસ્તા સુધારવા પગલાં લેવાં.
- વધુ ટ્રાફિકવાળા રસ્તા ઉપર ટ્રાફિક સિગ્નલો અને રસ્તાના ચિહ્નો સારી સ્થિતિમાં રાખવાં.
- શહેરી અને ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં યોગ્ય રસ્તાઓનું નિર્માણ.
- બેફામ ગતિએ દોડતા વાહનોને પકડવા સીસીટીવી કેમેરા લગાવવા.
- જનતા ટ્રાફિક નિયમોને અનુસરે એ માટે સરકારશ્રી દ્વારા કેટલાક નિયમો બનાવવામાં આવ્યા છે. અને આ નિયમોના ભંગ બદલ દંડ અને સજાની જોગવાઈ પણ કરવામાં આવી છે.

માર્ગ સલામતી સપ્તાહ/માસ

ટ્રાફિક નિયમો અંગે જનજાગૃતિને પ્રોત્સાહન આપવા અને માર્ગ અકસ્માતોને કારણે થતા નુકસાનને ઘટાડવાના ઉદેશ્ય સાથે દર વર્ષે માર્ગ સલામતી સંબંધિત વિવિધ કાર્યક્રમો હાથ ધરવામાં આવે છે. માર્ગ સલામતીને લગતાં શૈક્ષણિક બેનરો, સલામતી પોસ્ટર, પત્રિકાઓ અને પુસ્તિકાનું વિતરણ કરવામાં આવે છે. ભારત સરકાર તેમજ ગુજરાત સરકાર સામાન્ય રીતે દર વર્ષે જાન્યુઆરી મહિના દરમિયાન ''માર્ગ સલામતી સપ્તાહ/માસ'' જાગૃતિનું આયોજન કરે છે.

જાણવું ગમશે

વિશ્વ સ્મૃતિ દિવસ

રોડ અકસ્માતના ભોગ બનેલા લોકો માટે વિશ્વ સ્મૃતિ દિવસ દર વર્ષે નવેમ્બરમાં ત્રીજા રવિવારે ઉજવાય છે. તેની શરૂઆત 1993માં બ્રિટીશ રોડ ક્રેશ પીડિત ચેરિટી, રોડ પીસ દ્વારા કરવામાં આવી હતી અને 2005 માં સંયુક્ત રાષ્ટ્ર મહાસભા દ્વારા તેને અપનાવવામાં આવી હતી. દર વર્ષે ભારત સરકાર તેમજ ગુજરાત સરકાર દ્વારા માર્ગ અકસ્માત બાબતે લોકજાગૃતિ કેળવાય તે માટે અલગ અલગ વિભાગ દ્વારા કાર્યક્રમનું આયોજન કરવામાં આવે છે.

મીડિયાની ભૂમિકા

રેડિયો, ટીવી, ફિલ્મો અને જાહેરાત જેવા માધ્યમો માર્ગ સલામતી અંગે જાગૃતિ લાવવાની જવાબદારી ઉપાડી શકે છે.

માતાપિતા અને શિક્ષકોની ભૂમિકા

વાલીઓ અને શિક્ષકો નાના બાળકોને માર્ગ સલામતી શિક્ષણ આપવામાં મહત્ત્વની ભૂમિકા ભજવે છે. જો બાળકના માતાપિતા ટ્રાફિકના નિયમોનું ઉલ્લઘંન કરે છે તો બાળક પણ ભવિષ્યમાં તેની શરૂઆત કરશે. બાળકોમાં ખોટી આદત વિકસિત ન થાય તે માટે ડ્રાઈવિંગનું ખોટું અનુકરણ કરતી વિડીયો અને કમ્પ્યૂટર ગેમ્સ રમતા બાળકોને માતાપિતા દ્વારા અટકાવવા જોઈએ. બાળકોને ટ્રાફિક સિગ્નલો અને નિયમો વિશે શીખવામાં સહાય કરો. તેમને રાહ જોવાની સૂચના આપો. સાચો સંકેત અને રસ્તો ઓળંગતી વખતે ઝીબ્રા ક્રોસિંગનો ઉપયોગ કરવા સમજ આપો. તેમને ચેતવણી આપો કે રસ્તાની આજુબાજુ અથવા રસ્તા પર ન દોડો. રસ્તા પર ચાલતી વખતે ફૂટપાથનો ઉપયોગ કરવાનું શીખવો. બાળકોને નાનપણથી જ માર્ગ સલામતીનું શિક્ષણ આપો.

વ્યક્તિગત જવાબદારી

માર્ગ સલામતી એ વ્યક્તિગત જવાબદારી વધુ છે. જે વાહન ચલાવે છે તેણે ડ્રાઈવિંગ લાયસન્સ મેળવવા માટે તાલીમ અને પરીક્ષણોમાંથી પસાર થવાનું હોય છે. ડ્રાઈવિંગ લાયસન્સ, વાહનને લગતા અન્ય દસ્તાવેજો રાખવા ફરજિયાત છે. આપણી કેટલીક વ્યક્તિગત જવાબદારીઓ માર્ગ સલામતી માટે અત્યંત આવશ્યક છે, જે નીચે પ્રમાણે છે.

- પ્રથમ રાહદારીઓને ઝીબ્રા ક્રોસિંગ પહેલા પસાર કરવા દેવું.
- ડ્રાઈવિંગ કરતી વખતે મોબાઈલનો ક્યારેય ઉપયોગ કરશો નહીં.
- સીટબેલ્ટ અકસ્માતમાં કારમાં બેઠેલા વ્યક્તિના મૃત્યુની સંભાવના 60% થી વધુ ઘટાડે છે. આથી સીટબેલ્ટ અવશ્ય પહેરો.
- સારી ગુણવત્તાવાળું હેલ્મેટ માથામાં ગંભીર ઈજા થવાની શક્યતા 70% થી વધુ ઘટાડે છે. આથી ટુ વ્હીલર ચલાવતી વખતે તમારા માથાનું રક્ષણ કરવા માટે હેલ્મેટ પહેરો.
- ક્યારેય પણ જોખમી રીતે વધુ ઝડપે વાહન ના હંકારો.
- ટ્રાફિકના નિયમો અને સંકેતોનું પાલન કરો.
- નશાની હાલતમાં વાહન ચલાવવું નહિ.
- બ્રેક ન લાગે તો ગંભીર અકસ્માતમાં પરિણમી શકે છે. તેથી વાહન સારી સ્થિતિમાં હોવું જોઈએ અને નિયમિત સમયે મરામત/જાળવણી કરવી.
- રસ્તો બધા વાપરી શકે તે રીતે ઉપયોગ કરો.
- ગતિ મર્યાદાઓનું પાલન કરો.

સલાહ/સૂચનો : માર્ગ સલામતી બાબતે

- માનવરહિત રેલવે ક્રોસિંગ પર સ્વયં સંચાલિત માર્ગ અવરોધક મૂકવા જોઈએ.
- સાઈકલ સવારો માટે એક અલગ માર્ગ ઘણા લાભો આપશે અને માર્ગ અકસ્માતો ઘટાડશે.

પ્રવૃત્તિ

- માર્ગ સલામતી આધારિત કાર્યક્રમ અભ્યાસક્રમમાં સમાવવો પડશે. આ વિષય પર સૂત્રો લખવા, અને ચિત્રો દોરવાં જેવી પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરવી જોઈએ.
- માર્ગ સલામતી અંગે જાગૃતિ આવે તેવા કાર્યક્રમ દ્વારા જીવંત ઉદાહરણોનું વર્ણન કરવું અને વીડિયો રજૂ કરવા.

અન્ય ક્ષેત્રો અને સરકાર

સરકારની ભૂમિકા માનવજીવનનાં અનેક ક્ષેત્રોને સ્પર્શે છે. દરેકને પોષક આહાર મળે, શુદ્ધ હવા, શુદ્ધ પાણી મળે તે માટે પણ કેટલાંક પગલાં ભરવામાં આવી રહ્યાં છે. કેટલીક વાર અસામાન્ય પરિસ્થિતિમાં સરકારની સાથે લોકો પણ જોડાતા હોય છે. પૂર, ભૂકંપ જેવી આપત્તિઓની સ્થિતિમાં હજારો લોકો માટે તાત્કાલિક પાણી અને ભોજનની વ્યવસ્થા પ્રજાના સહકાર વગર માત્ર સરકાર કરી શકે નહિ.

સામાન્ય પરિસ્થિતિમાં સમાજના તમામ વર્ગના લોકોને યોગ્ય પ્રમાણમાં પૂરતો પોષક આહાર મળે તેમજ પીવાનું પાણી મળી રહે તે માટે ઘણા સારા પ્રયત્નો થયા છે. તેમજ માણસોને એ અધિકારરૂપે આપવામાં આવ્યા છે.

પ્રવૃત્તિ

લોકોની સુવિધા માટેની વિવિધ સરકારી યોજનાઓની માહિતી મેળવો. જાહેર શૌચાલયો, દરેક ઘરે પાણી પહોંચાડવું, આવાસ યોજના, સ્વચ્છતા, આરોગ્ય સેવાઓ, શિક્ષણ સંસ્થાઓની વિગતો નોંધો.

સરકારી યોજનાઓ અને અર્થતંત્ર

આપણે જોયું દરેક નાગરિકોનું જીવનધોરણ ઊંચું આવે અને તેમને પ્રાથમિક સુવિધાઓ મળે તે માટે સરકારને ઘણાં નાણાં ખર્ચવાં પડે છે. આ માટે સરકાર વિવિધ કર ઉઘરાવી આવક ઊભી કરે છે.

ક્યારેય વિચાર કર્યો છે કે, તમારા ગામમાં આવતી બસ તમને કેટલી સુવિધા આપે છે ? પણ નાનાં ગામડાં સુધી આ બસ મોકલવા માટે પ્રત્યેક દિવસે સરકારને કેટલો ખર્ચ થતો હશે ? નાના ગામ સુધી રોજેરોજ પરિવહન સેવા ચલાવવી એ ખોટનો ધંધો સરકાર શા માટે કરતી હશે ? અહીં રોજિંદી સેવા આપવા પાછળ સરકાર જે ખર્ચ કરે છે તેમાં નફો રાખવાનો આશય હોતો નથી પરંતુ લોકોને સુવિધા આપવાનો હેતુ હોય છે. ઓછી આવક ધરાવતાં પરિવારોને અનાજ, તેલ, ખાંડ જેવી સામગ્રી ઉત્પાદન ખર્ચ કરતાંય ઓછા ભાવે આપવામાં આવે છે. આ પણ નાગરિકોને પાયાની સુવિધા આપવાના હેતુથી જ કરવામાં આવતી વ્યવસ્થા છે. આ સુવિધા આપવા માટે કેટલાંક ક્ષેત્રોમાં વધારે ટૅક્સ નાખવાની ફરજ પડે છે. સરકાર આ આવકમાંથી જ લોકકલ્યાણનાં કાર્યો કરી શકે છે.

પ્રવૃત્તિ

- તમારા વિસ્તારની નજીકમાં એવી વસાહતની મુલાકાત લો અને ત્યાં મકાન માટે સરકારે આપેલ જગ્યા તેમજ બાંધકામ માટે આપેલ સહાયની માહિતી મેળવો.
- સામાન્ય રેસ્ટોરન્ટમાં જમવા જનાર પાસે જમવાના પૈસા ઉપરાંત ટૅક્સ લેવામાં આવતો નથી. પણ કોઈ મોટી હોટલમાં જમવા જઈએ તો જમવાના બિલમાં ટૅક્સ ઉમેરવામાં આવે છે. આને શા માટે ભેદભાવ ન ગણાય ? ચર્ચા કરો.
- કેવા લઘુઉદ્યોગોને સરકારે છૂટછાટ આપવી જોઈએ. તે કોઈ તજજ્ઞ પાસેથી જાણો.
- લોકોને રોજગારી મળી રહે તે માટે મહાત્મા ગાંધી રાષ્ટ્રીય ગ્રામીણ રોજગાર બાંહેધરી અધિનિયમ (મનરેગા), જવાહર રોજગાર યોજના, આત્મનિર્ભર ભારત જેવી યોજનાઓની માહિતી મેળવો.

સ્વાધ્યાય

1. ટૂંકમાં ઉત્તર આપો :

(1) કેવા સંજોગોમાં રાજકીય સ્વતંત્રતાનો કોઈ અર્થ રહેતો નથી ?
(2) માનવની મૂળભૂત જરૂરિયાતો કઈ-કઈ છે ?
(3) દેશમાં 'શ્વેતક્રાંતિ'થી કયો લાભ થયો છે ?
(4) સરકારની આવકના સ્રોત કયા છે ? કોઈ બે સ્રોત અંગે લખો.
(5) માર્ગ સલામતી સપ્તાહ કયા માસમાં ઊજવવામાં આવે છે?
(6) ડ્રાઈવીંગ લાઈસન્સ મેળવવા માટે કઈ પ્રક્રિયામાંથી પસાર થવું પડે?

2. ટૂંક નોંધ લખો :

(1) શિક્ષણ અને આરોગ્યના ક્ષેત્રે સરકારની ભૂમિકા
(2) કૃષિના ક્ષેત્રે આવેલ પરિવર્તન
(3) માર્ગ અકસ્માત માટે મુખ્ય કારણો

3. સમજાવો :

(1) ખેતી અને પશુપાલનના ક્ષેત્રે થયેલ વિકાસ અને તેની ખેડૂતોનાં જીવનધોરણ ઉપર થયેલી અસર
(2) કેટલીક વસ્તુઓ ઉપર વધારાનો ટૅક્સ નાખવાની જરૂરિયાત
(3) સ્પેશિયલ ઈન્ડસ્ટ્રિયલ ઝોનમાં ઉદ્યોગ શરૂ કરવાથી મળતા લાભો
(4) અકસ્માત નિવારવા માટે ધ્યાનમાં રાખવાની બાબતો